

В. Норнієнко.

Запорожський клад.

Казна.

З малюнками І. Стоєнка.

Видання друге.

Українське видавництво в Катеринославі.

1919.

ВІДЕНЬ—КАТЕРИНОСЛАВ.

В друкарні Мейстереріа у Відні. VII.

В. КОРНІЄНКО.

ЗАПОРОЖСЬКИЙ КЛАД **(КАЗКА)**

З малюнками І. С

ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАННЯ
В КАТЕРІНОСЛАВІ

ВІДЕНЬ-КАТЕРІНОСЛАВ 1919.
З друкарні Вальдгайм-Еберле акц. тов

Присвячую моемулюбому
племянникові Василькові.

Автор.

ЗАПОРОЖСЬКИЙ КЛАД

На славнім Запорожжі, недалеко від того місця, де Самарь вливає свої прозорі води в Славуту-Дніпро, є ще й тепер хутір Ярок. Колись в тому хуторі був хлопець років п'ятнадцяти, — Васильком звали. Жив він, звичайно, не один, а з батьком та матір'ю, як живуть усі діти його літ, коли в їх є рідні. Мати у нього була добра — жаліслива мати; вона була завжди вдома на хазяйстві й не пропускала вільної хвилини, щоб не попестити свого одинчика — синка Василька. Батько-ж був завзятий стрілець, — цілими тижнями блукав у Самарських пущах за дичиною і тільки коли-не-коли бував дома. Васильок ніколи не бачив від його ласки; батько був перед ним завжди суворою й наче гордою людиною. Але Василько чогось страшенно його любив і поважав і в душі своїй дитячій таїв бажання зробитися таким же суворим стрільцем.

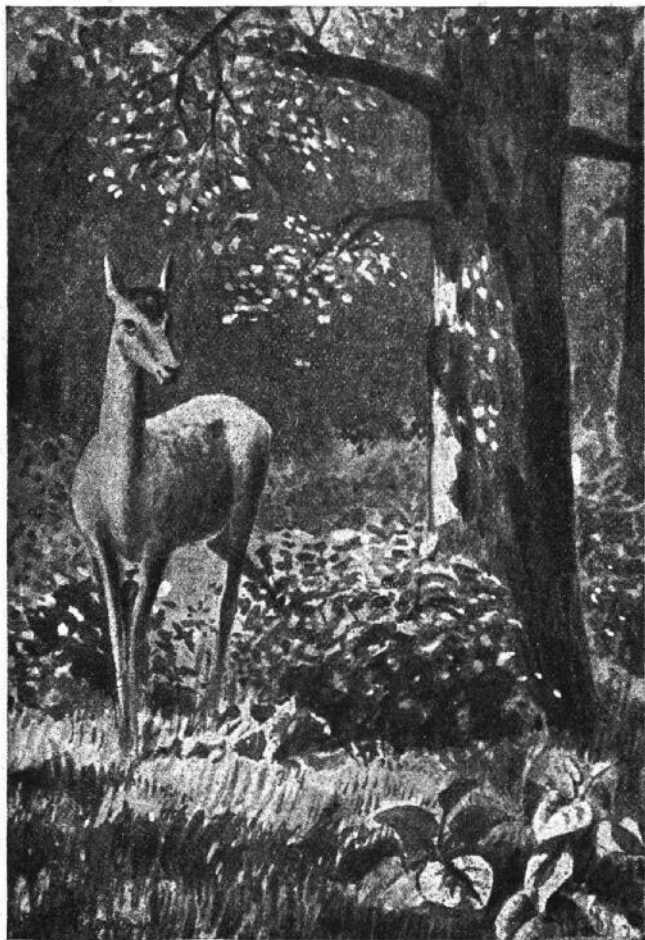
. . . був хлопець років п'ятнадцяти — Васильком звали.

Правда, він уже й був трохи ним: застрелити на льоту птицю, або на бігу зайця йому було так само легко, як іншому вимовить слово, і часто, з дозволу матері, він брав батькову рушницю й сам ходив полювать на взлісся. Мати не забороняла йому цього: їй самій було приємно бачить, як її Василько, кремезний, червонолиций хлопець, вертався до дому весь обвішаний дичиною і з гордістю клав її перед матір'ю; вона навіть хвалила його за те й тішилася думками, що хутко батько буде брати й його з собою.

Раз, так якось під осінь, хмарного та вітряного дня, Василько взяв рушницю й пішов на взлісся полювати. Перш, бувало, як тільки увійде в лісову гущавину, то й застрелить як не зайця, то дику качку, але-ж на цей раз скільки він не ходив—нічого йому не трапилося, наче все кудись змандрувало...

Попоходивши так, він уже хотів вертатись до дому, коли це шелеснув кущ, вискочила з його якась цибата, мов-би козиня, звіринка й, настороживши вушка, почала дивитися на Василька, а-ні трохи не лякаючись.

Дивиться й Васильок на неї і не знає, що йому робить: чи стрілять, чи ні?—Такої втішної звіринки він ще ніколи не бачив і йому було чогось шкода вбивати, занапастити її.

. . . вискочила з його якась цибата, мов би козеня, звіринка . . .

Отже натура мислівця взяла таки своє: не-самохіть він прицілився і стрельнув. Звірина скрикнула й упала мертвою. Але-ж коли він підійшов до неї, щоб узяти її до дому, вона прудко скочила на ніжки й, хитаючись, сховалася в кущах.

—А, подожди, не втічеш від мене, гукнув він і ту-ж хвилину метнувся й собі за нею, щоб впіймати її. Ось-ось трохи ще і звірина знесиліє, упаде, й хлопець її візьме. Ще трошки, не багато... зробить тільки один зайвий ступинь і простягти руку!... Тільки-ж що за диво?—Зовсім прибита, вона тікає все далі та далі, й Василько ніяк її не дожене. Біжить що духу він, подряпав собі й руки, й лице об усякі колючки... І хто його зна доки б він біг, коли-б не сподіялось з звірятком дивне диво: в однім місці воно так хутко зникло у нього з очей, наче крізь землю провалилось. Хлопець аж скамянів од здивування; він не знав, що й подумать. Йому навіть зробилося моторошно: в його голові майнула думка про нечисту силу, котра, мабуть, над ним насміялась. Опам'ятавшись, він хутчій наклав набоя в рушницю, скинув її на плече й пійшов назад ніби до дому. Іде ото він та й іде. Тільки — що за диво: ліс не рідчає, а ще густішим стає, дерева пішли такі великі, яких він ще ніколи не бачив, і от він, запримітивши це, зупинився й почав збентежено приди-

влятися до місцевости: він скоро зрозумів, що, біжучи за звіриною, заблукав.

Треба було розпитати дорогу у сонця, так день же був хмарний і не можна було ніяк розпізнати, де яка сторона світа. Як його бути? Що діяти? Довелося йти навмання, й він пішов. Ліс же ще густішав. Спотикаючись на коріння й зачіпаючись за гилля, йшов Василько непролазними нетрами.

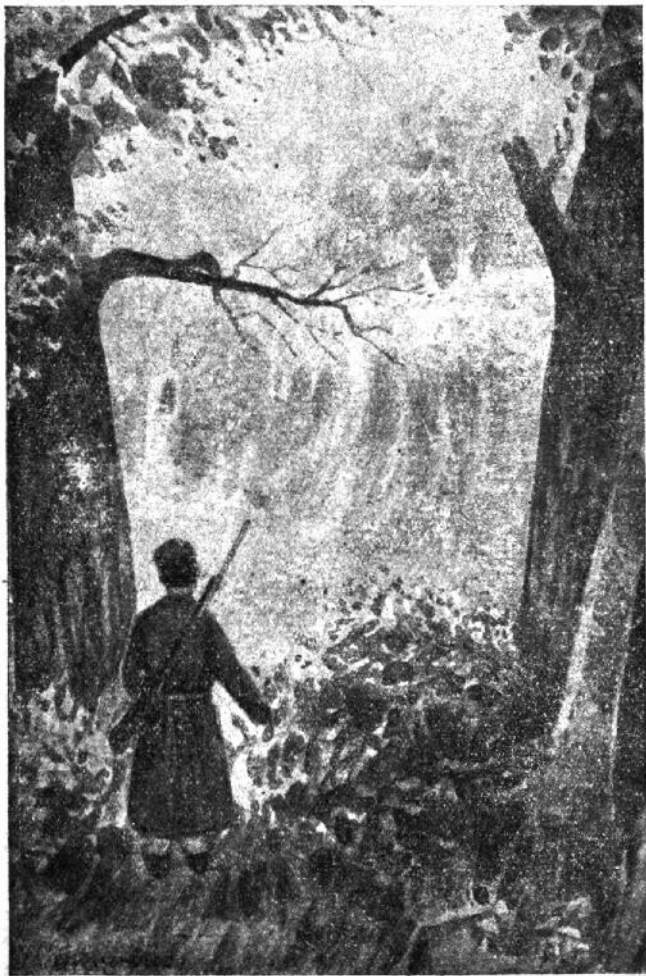
Сердито шумів і свистів у горі вітер, пробігаючи поміж верхами дерев.

Хлопець звертав у різні боки, але нічого не помагало. Непокій, а далі й переляк став охоплювати його.

Аж ось дивиться він: ліс одразу порідчав і крізь дерева заваніла висока камяна скеля, а під скелею заблищав з чистої, як кришталь, води струмок.

Тепер він побачив, що кудись далеко зайшов, бо ні скелі, ні струмка він не тільки ніколи не бачив, а навіть і не чув про їх ніколи.

Підійшов він до струмочка і почав думати, що йому робить. Вертатись зараз назад він не хотів: перше, тому, що вже й так тяжко втомився, блукаючи по лісі, а вдруге — він бачив, що вже смеркалося й що незабаром повинна була зайти ніч.

. . . ліс одразу порідшав і крізь дерева забованіла
висока кам'яна скеля.

— „Ні, вже переночую тут“, — наважився він, поміркувавши, — „а завтра, як тільки розвидниться, подамся назад. От тільки де-б його так примоститись, щоб було захистно від звіря“.

Кинувши навкруг себе оком, він побачив недалеко від скелі величезну дуплину вербу. Дупло було таке велике, що не тільки малий хлопець міг в йому заховатись, а й великій людині було в йому просторо. Кращого захистку нічого було й шукати. Тільки Василько знав, що в дуплах іноді гніздиться всякий гад і небезпешно забираться в них, не упевнившись попереду, що там нема нічого лихого; а через те хлопець, переступивши через струмок і підійшовши до верби, пильно обдивився його з усіх боків: дупло було зовсім чисте й навіть діл в йому був усипаний кам'яним піском.

Тим часом ніч насовувалась, і ліс і скеля загорталися темрявою.

Над самою головою Василька пролетіла якась невідома птиця й так крикнула, що він аж жахнувся.

Не гаючись, Василько вліз у дупло. Тільки тепер він згадав, що не взяв з дому харчів. Та чи він же думав, що така пригода трапиться з ним: мало хіба він блукав по лісі й нічого такого не бувало, а це — на тобі!... Ніхто, як нечистий насміявся! Думки про звірину, про те, що з ним

Не гаючись, Василько вліз у дупло.

може статись, коли не вийде з лісу й про покинуту вдома матір роєм закрутилися в його голові. Виразно уявив він собі, як там його ненька плакала, побиваючись за ним; у нього самого навіть сльози навернулись на очі від цієї думки.

„Хоч би тато вернулись сьогодні з полювання — думав він: „вони знають ліс, не заблукають і, може-б, і мене знайшли тут“.

Зненацька в лісі почувся якийсь вибух, схожий на постріл, і хлопець почав прислухатися. Йому вже здавалось, що то стрельнув його батько, шукаючи його. Він і сам уже хотів стрельнути, щоб дати про себе знати, але вибуху вдруге не чути було й він за краще визнав зберегти набій на щось потрібніше.

Ще сумніше стало йому на душі після цього: якийсь незрозумілий страх починав огортати його.

Йому іноді здавалось, що десь тут недалеко од його хтось пошепки ніби радився й все наближався до нього, але-ж коли він став уважно прислухатися до того шепотіння, то упевнявся, що то булькотів на різні лади струмок.

Ще сумніше стало хлопцеві, коли загукав пугач і його гучне пугукання покотилось соїтнями відгуків по лісі. Наче вся лісова нечисть відгукувалась на нього й змовлялась зійтись десь на пекельний бенкет.

Лісовик з зеленою бородою, русалка в вінку, заквічана квітками, живо вимальовались в його уяві. Він пригадав і ті оповідання про них, що колись покійна бабуса розказувала, прядучи куделю.

Правда, його батько завжди казав, що то все пусті вигадки нерозумних людей, що він скільки не тинявся по пущах та нетрях, а нічого такого ні в день, ні в ночі не бачив, але-ж батькові слова не впевнили хлопця й він чудово уявляв собі різні облуди таємних лісових сил. Тільки надія на силу Божу й зоспокоювала його.

Такими думками збентежений, просидів Василько в дуплі до самої глибокої ночі.

В глупу-ж ніч, коли навіть пугач замовк, а хлопця почав змагати сон, як раз проти дупляної діри, під скелею наче щось блиснуло.

Блиснуло й згасло. Дрімота Василькова ту-ж мить зникла й він почав придивлятися. Тільки, як він не придивлявся, в чорній темряві нічого не міг побачить. . .

Це мені так здалося, — подумав він, і став моститися, щоб хоч трохи задрімати. Коли це знову блиснуло, тільки вже дужче. Жовтий вогонь, мов тільки що засвічено каганця, застрибав, загойдався й стежкою потягся вгору, ширючись на всі боки.

... стояв з великою рудлатою собакою старий,
старий дід.

І Василько ясно побачив світом осяяні відчинені в скелі двері, на котрих стояв з великою кудлатою собакою старий, старий дід!

Собака завищала, закрутила хвостом і почала лащитись до старого. Вона була прикована на ланцюгу до стіни й ретязь при кожнім її повороті брязчав.

Нема що й казати, що Василько дуже злякався, у нього по спині мов би комашня полізла, чуб на голові заворушився й хлопець наче заляк на місці.

—Що воно таке?—питав він сам себе: чи не лісовик, чи не характерник, чи не розбійник?

З вечора він ніяких дверей не бачив у скелі, а тут ось тобі—диво дивне. Він не зводив очей з діда й чудне щось робилось з ним: що більше він вдивлявся, то ніби пропадав його страх; лице старого не тільки не було страшним, а навпаки, привітним; навіть в йому було щось знайоме —такого діда він наче десь бачив.

Дідуган був огрядна людина з довгими сивими вусами й такою-ж чуприною, що спадала з лоба за вухо. Одежа його складалась з білої, з широкими вишиваними рукавами сорочки і червоних запоріжських штанів, зібраних в сапjanові чоботи.

В одній руці він держав важкий келеп, а в другій—жовту воскову свічку, огонь котрої,

освічуючи його величню постать, золотив його сиві вуса й чуприну.

Переступивши поріг, дід підняв у гору очі й почав вдивлятися в небо. Поводячи головою на всі боки, він щось довго шепотів, а далі промовив голосно:

—Ті ж небеса, що колись були. Дев'яносто дев'ять літ минуло, а той же і Волосожар, тіж і Чепіга й Віз... Все те саме, ні одна свічечка небесна не згасла. Чи так же воно й на землі?... Не знаю, нічого не знаю... живим захований...

Сказавши це, він тяжко зітхнув. Так тяжко, що Василькові зробилось аж жалько старого... Він уже зовсім не боявся його. Йому навіть хотілось вилізти з дупла й спитать, хто він такий і за що він був живим похований. Але-ж не зважився: він ще не впевнився, що бачить перед собою добру людину.

—Подивлюсь, що далі буде,—подумав хлопець і почав вмоцуватися вигідніше.

Мабуть, собака почула шарудіння, бо ту-ж мить почала рватися і злюче-гавкати.

Дід повернувся в бік Василька й став пильно вдивлятися просто, як йому здавалося в дупло.

—А хто тут?—розітнувся його бадьорий голос.—Хто тут? Оживайся!

—Це я!—озвався сміливо Василько.

— О, який козарлюга! Відкіль ти й як сюди потрапив?

—Та хто-ж ти й де ти?

І не ждучи відповіді, дід сам підійшов до дупла й освітив Василька свічкою.

—Е! так ось кого мені Бог послав у гості!— буркнув він, не то зрадівши, не то кепкуючи. Вилазь же, синашу, вилазь. О, який козарлюга! Відкіль ти й як сюди потрапив?

Василько виліз із дупла й, знявши перед дідом шапку, коротко розповів йому, хто він, відкіль і як заблудився в лісі.

Вислухавши його, дід якусь мить стояв мовчки, наче щось пригадував, а далі промовив ніби сам до себе:

—Не ждав... Не ждав на старости літ побачить свого правнука... Видно, я ще не прогнівив зовсім Творця.

Потім, погладивши Василька по голові, додав.

—Ну, так ось що сину: Божа воля була, що-б ти провідав мене в цих нетрях. Ходім же до моєї оселі, там я в тебе де-що розпитаю, та й тобі де-що повідаю...

Сердито загарчала собака, коли Василько наблизився з дідом до дверей. Очі її заблищали, як вуглики, й вона наче збиралась його проглити. Тільки коли дід на неї grimнув, то вона покірно одійшла на бік і пропустила їх у двері.

Дід торкнувся до дверей келепом—вони заскрипіли,
глухо задзвонили, відчинились . . .

Переступивши поріг, дід і Василько пішли довгим підземним хідником. Скрізь по його стінах і стелі висіли пасми павутиння, а в повітрі чути було тяжкий дух вохкості й цвілі.

Довгенько щось ішли вони. Коли це дід зупинився й Василько побачив залізні двері аж червоні від иржи.

Дід торкнувся до них келепом—вони заскрипіли, глухо задзвонили, відчинились і, пропустивши їх, знову зачинились, мов невидима рука повертала ними.

За дверима знов протягся хідник, а там далі знову були двері.

Десятеро дверей пройшли, а підземному хідникові все не було краю. Василькові вже здавалось, що він цілий свій вік іде за дідом, простуючи в якийсь підземний світ. Та ось відчинились десяті двері, й вони ввійшли в великий мурований льох, осяяний якимсь таємним, мов би місячним, світлом.

Хлопець довго не міг нічого розібрати в льоху, а коли роздивився, то побачив, що в йому була велика сила всякої вояцької зброї.

Шаблі, рушниці й сідла в дорогій оздобі з золота та срібла цілими купами лежали на долівці, порозвішувані були на стінах і так сяли, що не можна було глянуть.

— Ну, от ми й у хаті! — промовив дід, як увійшли в льох. — Сідай же, будеш гостем.

Василько сів на ослінці, а дід устроївши свічку в просверлену дірку в столі, сів і собі коло нього.

Коли ото вони посідали, дід трохи помовчав та й каже:

— Ось що, синашу: багато треба було б мені тебе розпитати, тільки-ж ти ще малий і мало що знаєш, та й часу немає для цього, бо ось-ось заспівають півні й нам треба буде попрощатись. Чого так—ти скоро довідаєшся. Скажи тільки мені ось що: чи не чув ти часом чого про свого прадіда?

— Як не чувать? Чув! — одмовив згорда Василько. Покійний дід часто про нього згадували, та й хуторяне багацько де-чого розказують.

— Ну, от і добре. Так розкажи ж мені про все, що ти чув, а я послухаю.

Василько почав розповідать і його голосок якось чудно залящав по льоху: наче сотні невидимих дзвоників дзвонили в кам'яних стінах.

Він розказував, як його прадід був не тільки завзятим воякою, лицарем-запорожцем, а ще й великим характерником, що не раз ставав у великій пригоді запорожцям під час їх війн з ворогами України.

Там, де був його прадід Петро Сокіл, для запорожців була не війна, а ніби іграшка.

Оце мов та хмара, було, обляжуть наших звитяжців турки чи татари. Стріли, кулі й бомби дощем сипляться в наш кіш! А братчикам а-ні гадки: сидять собі та люльки курять, та з ворогів глузують, бо отаман Сокіл один справляється з невірою: то він на чорному, як ніч, огирі вискоче на вал, ухопить руками ворожу бомбу, кине її назад, от їх же бомба та їх і вбиває; то він витягне із кишені хустку, махне нею хрест-на хрест, і вороги сами себе плюндрують. Чутка про його йде по всьому Запоріжжю, по всій Гетьманщині, аж в самі Карпати. І чого тільки люде не розказували! Де-хто бачив, як він один загнав нагайкою цілу орду в Самарь річку, а де-хто й таке оповідав, що під його приводом пливли запорожці по Дніпру на повстях: сидять собі хлопці, мов на човнах, та в карти грають, а повсті сами пливуть, куди треба.

От же, видно, запорожці прогнівили чим-небудь Творця, бо скоро скоїлось таке лихо, що й Сокіл не зміг одвернути його. На Запорожжя найшла велика сила московського війська, а ватажком його теж характерник був, тільки з німецької землі. Німець-характерник переміг своїми чарами Сокола, й Москалі прогнали запо-

— Оце, синку, панцир гетьмана Мазепи . . .

рождців за Чорне море, в Туреччину. Сокіл же невідомо, де дівся, бо ніхто й ніде більше його не бачив.

Дід слухав Василька, не рухаючись, і коли він скінчив оповідання, то тяжко зітхнув і промовив:

— Так, синашу, так... Тепер я тобі скажу, куди дівся твій прадід. Коли запорожці побачили, що їм не встоять проти німецьких чарів, що їм треба кидати свій рідний край москалям на погину, то почали вони просити свого отамана, а твого прадіда, щоб він своїми чарами врятував од рук ворожих хоч козацькі дорогі скарби, котрих вони не могли забрати з собою. Твій прадід вволив волю лицарства. Звелів їм як хутчій знести все добро в один льох, що був у захистнім місці, потім зібрав козаків до купи й промовив до них так: „Ну, дітки, присягаюсь вам, що скарб ваш буде цілим, непорушним! Мої чари збережуть його для вас. А що-б ви були спокійні, я сам застаюсь в льоху. Ви-ж, мої друзі, йдіть туди, де вам буде краще; тільки де-б ви не були, не забувайте матері України, не забувайте свої християнської віри, свої голосні мови й своїх звичаїв. Коли-ж ви вернетесь і захочете взяти цей скарб, то знайдіть порубаний людський труп. Його голова коло гір Карпатських, груди на берегах Дніпрових, а ноги в степах

Дуб глухо загув, кора на ньому тріснула й з-під неї
брязнуло на землю скілька пригоршень червінців.

Киргизьких. Складіть його до купи й, коли він оживе, тоді й клад візьмете. Прощайте!" — Добре, батьку, зробимо, як кажеш! — гукнули запорожці й, попрощавшись з отаманом, рушили в далеку дорогу. Прадід же твій zostався й стереже льох аж до цього часу!

У Василька закрутилась голова, коли почув він останні слова діда: він зрозумів, хто був старий. Тепер тільки він побачив, що його обличчя дуже скидається на обличчя його тата.

— Діду, дідуню! — скрикнув він: „Адже-ж ви мій прадід?"

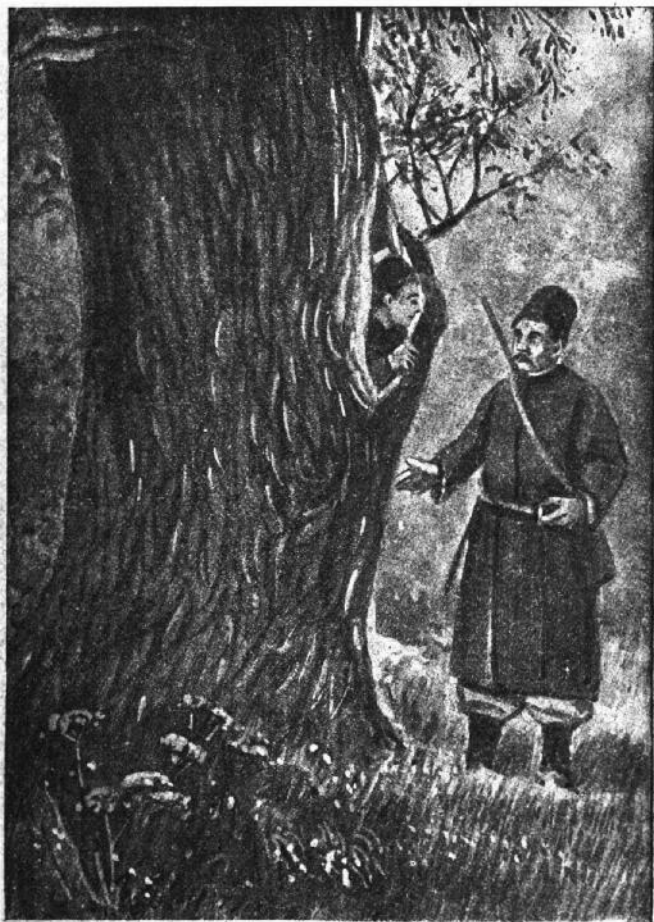
— Я, синку, я! — промовив старий і міцно обняв і поцілував правнука.

Роспитавши ще де-що у Василька, старий підвівся з ослона і вже суворо сказав:

— Ну, синку, пора нам прощатися, — скоро півні заспівають і мої таємні слуги замурують двері в льох. Але-ж перше, ніж розійдемося, я покажу тобі все те, що тут є найдорожчого.

Він підвів Василька до панциря, що висів на стіні й вилискував проти світа дрібними золотими кільцями.

— Оце, синку, панцир гетьмана Мазепи. Розумний був гетьман і добра хотів нашому краю, але його не розумів простий народ і всі його великі заміри осталися несповненими. Вмер, не-

Василько побачив високу постать свого тата . . .

борака, вигнанцем на чужині. Люде повинні розуміть одні других, коли хочать жити в добрі.

— А це — показав він на шаблю, що висіла поруч з панцирем і вся горіла золотом і дорогим камінням, — шабля славетного кошового Сірка. Добрий був лицарь, не раз давався поганій татарві в знаки за її хижі наскоки на Україну й зате слава його не вмере, не поляже.

Далі від панциря й шаблі дід підвів Василька до критого чорним оксамитом столу, що стояв у кутку. На столі щось сяло й світ від його розкидався по всьому муру. Придивившись, Василько побачив, що то була якась зелота річ, схожа на кий, на краю якого сяли дорогі самоцвіти. Показавши на золотий кий, дід урочисто промовив:

— А це, синашу, булава великого проводаря України гетьмана Богдана Хмельницького. Розумом і шаблею він доказав всьому світові, що Україна має в собі велику духовну силу, котру ніщо в світі не зламає, й що всякий, хто осмілиться занапастити її — сам загине.

Сказавши так, він на якусь хвилину замовк, а далі додав:

— Ну, тепер ходім.

Коли вони вийшли з хідника на двір, дід підійшов до старого дуба, що стояв коло самої скелі, й ударив по ньому келепом.

Дуб глухо загув, кора на ньому тріснула й зпід неї брязнуло на землю скілька пригоршень червінців.

— Бери — сказав він Василькові: це мої гроші і я маю право їх віддати.

Василько почав збирати гроші, а дід казав далі:

— Ну, сину, тепер тобі радю ось що: ти заліз знову в дупло й сиди там, поки не стане світати. Коли-ж заблагословиться на світ, то вилазь з його й стрельни три рази з рушниці. Після третього пострілу ти почувеш ще чийсь постріл і скоро побачиш свого тата, який тебе шукає цілу ніч. Перекажи йому мій щирий привіт та ще скажи, що його дід живий і довго ще буде жити!

Він ще хотів щось промовити, але десь далеко кукурікнув півень, скеля затряслась, загула й дід з дверима та собакою зник, як крізь землю провалився.

Василько довго стояв у нестямі, а коли опам'ятався, то зробив так, як велів дід — заліз в дупло й сидів там до ранку.

На світанні він стрельнув три рази з своєї рушниці. Десь розітнувся тяж постріл, і скоро — Василько побачив високу постать свого тата, який ішов просто до нього.

Через хвилину батько й син міцно цілувались.

Василько розказав йому про свою пригоду.

На батька й сина напав якийсь смуток, коли вони покинули скелю: там був їх предок. Подивившись на чудову скелю, в котрій ніде й знаку не було дверей, батько й син рушили до хутора і через який час були дома.

Батько, мати і син були щасливі, а по хутору зараз пішла чутка про дивну зустріч Василька з його прадідом, великим запорожським характерником.

Е. Корнієнко.

17. лютого 1901 року.

